

burada bir karantina binası yapma girişimini engellemiştir.

1964'te Benderabbas sahillerine büyük tonajlı gemilerin yanaşabileceği modern liman tesisleri yapıldı. Hürmüz'de çıkarılan demir cevheri karşı sahildeki Benderabbas'tan ihraç edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 402; İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, Kahire 1322, I, 204, 205-206, 207; İskender Bey Münşi, *Târîh*, s. 48, 59, 136, 142, 166-167, 178, 188; J. B. Tavernier, *Les six voyages de Turquie et de Perse* (nşr. S. Yeranosimos), Paris 1981, II, 336-350; Seydi Ali Reis, *Mir'âtü'l-memâlik*, İstanbul 1313, s. 17-22; Süleyman Nutki, *Basra Körfezi Rehberi*, İstanbul 1317, s. 337-340; *Delilü'l-Hâlic* (Tarih), I, 23-55, 64; A. Wilson, *The Persian Gulf*, Oxford 1928, s. 149; Hadi Hasan, *History of Persian Navigation*, [baskı yeri yok] 1928, s. 139-142; C. R. Boxer, *Anglo-Portuguese Rivalry in the Persian Gulf: 1615-1635* (ed. E. Prestage, *Chapters in Anglo-Portuguese Relations* içinde), Watford 1935, s. 46-129; Abbas Faroughi, *Histoire du royaume de Hormuz depuis son origine jusqu'à son incorporation dans l'empire persan des Séfévis en 1622*, Brussels 1949; Abbas İkbâl, *Mu'âla-âti Çend der Bâb-ı Bahreyn ve Cezâ'ir ve Sevâhil-i Hâlic-i Fâris*, Tahran 1328 hş., s. 36-47; Ali Rezmârâ - Nevtâş, *Ferheng-i Coğrafyâ-yi İrân*, Tahran 1330 hş./1951, VIII, 461; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Khalifate*, London 1966, s. 318; M. Taki Han Hekim, *Coğrafyâ-yi Târîh-i Şehirhâ-yi İrân*, Tahran 1366, s. 175-182; M. Hasan Han, *Mir'âtü'l-büldân* (nşr. Abdülhüseyn-i Nevâî - Mîr Hâşim-i Muhaddis), Tahran 1367 hş., I, 304-313; Rebîî Bedî, *Coğrafyâ-yi Mufaşşal-ı İrân*, Tahran 1370, I, 123-124; P. Schwarz, "Hurmuz", *ZDMG*, LXVIII (1914), s. 531-543; Salih Özbaran, "XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar, Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu", *TD*, XXV (1971), s. 63; a.m.f., "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu", a.e., XXXI (1977), s. 125-126; İdris Bostan, "Basra Körfezi'nin Güney Kesimi ve Osmanlılar", *Osm.Ar.*, IX (1989), s. 315; *Kâmûsü'l-â'lâm*, VI, 4737; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXVIII, 189; L. Lockhart, "Hurmuz", *EP*² (İng.), III, 584-585; X. de Planhol, "Bandar-e 'Abbâs(i)", *EI*, III, 685-687.

MUSTAFA L. BİLGE

HÜRMÜZÂN-I FÂRİSÎ

(هرمزبان فارسی)

(ö. 23/644)

Hz. Ömer'in ölümünden sorumlu tutularak katledilen Sâsânî kumandanı.

Hûzistan merzûbânı olan, Urfût lakabıyla da tanınan ve Sâsânî dönemi İrân'ının önde gelen sülâlelerden birine mensup bulunan Hürmüzân-ı Fârisî el-Mihri-cânî'nin asıl adı Hâmerz'dir. Kâdisiye Savaşında (16/637) İrân ordusunun sağ kanadına komanda etti; başkumandan Rüstern'in öldürülmesi ve Farslar'ın dağılma-

sından sonra kumandanlarla birlikte Medâin'e çekilerek müslümanlara karşı koymaya çalıştı. Ancak Sâsânî kumandanları başarılı olmadılar ve çeşitli bölgelere dağıldılar; Hürmüzân da memleketi Hûzistan'ın başşehri Ahvaz'a gitti. Celûlâ Savaş'ına katıldığı da rivayet edilir (Belâzürî, s. 551).

Hürmüzân kısa zamanda Hûzistan'a yenden hâkim oldu ve Nehritirâ'dan müslümanların müstahkem sınır şehirleri Meysân'a ve çevresine baskınlar düzenlemeye ve halkı tâciz etmeye başladı. Bu gelişmeler üzerine Utbe b. Gazvân, Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan onun üzerine yürümek için izin ve takviye kuvvet istedi; Sa'd da Nuaym b. Mukarrin ile Nuaym b. Mes'ûd'u gönderdi (Taberî, IV, 72). Hürmüzân, Nehritirâ'ya kadar ilerleyen İslâm ordusu karşısında ağır bir yenilgiye uğradı ve Sûkulahvâz Köprüsü'nden geçerek Düceyl nehrinin doğusuna çekildi; müslümanlar da Sûkulahvâz'da karargâh kurdular. Hürmüzân Utbe'den barış isteyip Menâzir ile Nehritirâ'yı ve Sûkulahvâz'ın bir kısmını müslümanlara bırakmak zorunda kaldı.

Sâsânî Hükümdarı III. Yezdicerd, Kâdisiye yenilgisinden sonra vasal ve kumandanlarını devamlı şekilde müslümanlara karşı kuşkırtıyordu; bu maksatla Hürmüzân'a da çeşitli mektuplar yollamıştı. Bu durum Hürmüzân'ın bir defa daha harekete geçmesine ve müslümanlara karşı tehditkâr tavır almasına sebep oldu. Hz. Ömer de Sa'd b. Ebû Vakkâs'a bir mektup yazarak bu meseleyi kökünden halletmesi emrini verdi. Hürmüzân, üzerine gönderilen Nu'mân b. Mukarrin kumandasındaki kuvvetlere yenilerek Râmhürmüz'ü bırakıp Şüster'e (Tüster) çekildi (a.g.e., IV, 83-84). İslâm ordusu bu şehir uzun süre (18 ay veya 2 yıl) kuşattıysa da alamadı. Nihayet Ebû Mûsâ el-Eş'arî Basra kuvvetlerinin başında yardıma geldi ve görevlendirdiği Ebû Sebre el-Âmirî'nin kumandasındaki askerler Hürmüzân'ı iç kaleye çekilmeye mecbur ettiler. Artık kuruluş imkânı kalmadığını anlayan Hürmüzân yakın adamlarını öldürüp onlara ait değerli eşyaları da müslümanların eline geçmesin diye nehre attıktan sonra Ebû Mûsâ'dan eman dileyerek teslim oldu (21/642). Ebû Mûsâ onu, ileri gelen on iki İranlı ile birlikte Enes b. Mâlik'in gözetiminde Medine'ye gönderdi. Şüster'in fethinden sonra bütün Hûzistan müslümanların eline geçti.

Hürmüzân'ın Medine'ye getirilişi ve Hz. Ömer'in huzuruna çıkarılışı İslâm tarihçi-

leri tarafından çok ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Halife ile konuşan Hürmüzân onun kendisini İslâm'a davetini reddettiği halde eman almayı başardı ve maiyetiyle birlikte ikamete mecbur tutulduğu Mısır'a gitmek üzere yola çıktı; fakat yolculuk sırasında gemisi kazaya uğradı ve zorlukla kurtularak Medine'ye geri döndü. Hürmüzân burada müslüman oldu, kendisine zaman zaman İrân hakkında danışmanlık yaptığı Hz. Ömer'in emriyle 2000 dirhem atâ bağlandı.

Hürmüzân, 26 Zilhicce 23 (3 Kasım 644) tarihinde Hz. Ömer'i şehid eden İranlı hıristiyan köle Ebû Lü'lü'nün (Fîrûz en-Nihâvendî) öldürülmesinden sonra onu azmettirdiği gerekçesiyle halifenin oğlu Ubeydullah tarafından katledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Yüsuf, *el-Harâc*, s. 69; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 350, 355, 356; V, 16-18, 89-90; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 434, 542, 550-553, 668-669; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 153-164; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 72-89, 190, 191, 239-240; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 278; II, 329, 388; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 30-31; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 481-483, 506, 542-552; III, 33, 75-76; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 572-574; Abd al-Husain Zarrînküb, "The Arab Conquest of Iran and its Aftermath", *CHIr*, IV, 14-15; K. V. Zetterstéen, "Hürmüzân", *IA*, V/1, s. 633-634; L. Vecca Vaglieri, "al-Hurmuzân", *EP*² (İng.), III, 586-587.

OSMAN ÇETİN

HÜRRE es-SULEYHİYYE

(الحرّة السليحية)

Ervâ bint Ahmed b. Ca'fer (ö. 532/1138)

Yemen'de hüküm süren Suleyhiler'in son hükümdarı (bk. SULEYHİLER).

HÜRREM SULTAN

(ö. 965/1558)

Kanûnî Sultan Süleyman'ın hanımı ve II. Selim'in annesi.

Muhtemelen bugün Ukrayna sınırları içinde kalan, o dönemde Lehistan hâkimiyetinde bulunan Rogatın (Rohatyn, Ruthene) bölgesinde yaşayan fakir bir Katolik papazının kızı olup asıl adı Alexandra Lisowska'dır. Batı kaynaklarında Rossa, Roza, Rossanna, Rvziae, daha yaygın olarak da Roxelane adlarıyla, Osmanlı kaynaklarında ise hemen sadece Haseki Sultan olarak geçer. Yavuz Sultan Selim döneminde Kırımîliler'in Ukrayna ve Galıçya'ya kadar uzanan akınları esnasında esir alındı. On